

ЕСІМНАМАЛАР/PERSONALIA/ПЕРСОНАЛИИ

П. Әуесбаева

*М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты,
Алматы, Қазақстан Республикасы
(E-mail: ksaryarka@inbox.ru)*

Тағылымы терең тұлға

*Белгілі фольклортанушы, әдебиеттанушы, түркітанушы, педагог
Ибраев Шакимаширптің туғанына 70 жыл*

Гуманитарлық ғылымдар саласындағы Ш.Уәлиханов атындағы сыйлықтың, «Құрмет» орденінің (Қазақстан), «Түрік дүниесіне қызмет сыйлығының» (Түркия), «Еуропалық сапа мен ғылымға қосқан үлесі үшін» алтын медалінің (Англия), Оксфордтағы Еуропалық бизнес ассамблеясы тағайындаған «Бірікен Еуропа» сыйлығының иегері, ҚР Әлеуметтік ғылымдар академиясының академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор Ибраев Шакимаширп 1950 жылы 31 желтоқсанда Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Бестам ауылында туған. 1973 ж. С.М.Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университетінің филология факультетін үздік бітірген. 1974-1976 жж. – Мәскеу қаласындағы КСРО ҒА М.Горький атындағы Әлем әдебиеті институтының стажер-ізденушісі, 1976-1979 жж. КСРО ҒА Шығыстану институты түркология бөлімінің аспиранты, 1980-1989 жж. – әл-Фараби атындағы Қазақ мемлекеттік университетінің доценті, 1989-1995 жж. – ҚР ҒА М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты Қолжазба орталығының жетекшісі, 1995-2000 жж. – М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының директоры, 2000-2001 жж. – Эгей университетінің профессоры (Түркия), 2001-2004 жж. – Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің вице-президенті, 2004-2007 жж. – Қ.А. Ясауи атындағы ХҚТУ Ғылым орталығының әрі Дүниежүзі түркологтары Ассоциациясының атқарушы директоры, 2007-2010 жж. – Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінің ректоры,

2010-2014 жж. – Түркі академиясының Президенті болып қызмет атқарған. 2014 жылдан қазіргі уақытқа дейін Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры. Негізгі ғылыми-зерттеу еңбектері фольклор және түркология мәселелеріне арналған.

Ш. Ибраев 1979 ж. белгілі түрколог-ғалым Х.М. Короглының жетекшілігімен «Қорқыт ата кітабының» көркемдік-бейнелеу құралдарын түркі халықтарының эпосымен салыстыра зерттеу» [1] деген тақырыпта кандидаттық диссертациясын сәтті қорғап шығады. Зерттеу еңбегінде ғалым түркі халықтарының құнды жәдігерінің көркемдік кестесіне қатысты өзіндік тың пікірлері мен пайымдарын айтып, нақты мысалдар негізінде дәлелдеп, терең тұжырымдар жасаған.

Қорқытқа қатысты он екі жырдың көркемдік сипатын, ерекшелігін саралап талдап, түркі халықтары эпостарымен салыстыра отырып, ондағы бейнелі сөздердің ұқсастықтары мен айырмашылықтарын айқындайды. «Қорқыт ата кітабындағы» он екі жырдың оқиғасы тұтастай және жекелеген мотивтері бойынша да түркі тілдес халықтардың фольклорында жанрлық құрамы жағынан әр түрлі болып кездесетінін, мысалы, қазақ арасында аңыз, әпсана, хикаят түрінде айтылып, эпос түрінде де жырланғанын баяндайды. Ғалым осы он екі жырдың эпосқа айналып, біртұтас жүйеге келтіріліп, циклдық топ құрау кезеңі «Қорқыт ата кітабының» жазылып алынған уақытынан бұрын болғандығын мәтіннің өзін зерттеу арқылы дәлелдейді. Мәселен, Дрезден және Ватикан көшірмелерінде барлық жырлардың поэтикалық, тілдік, образдық және стильдік кестесі біркелкі екендігін, әрі эпостың осы қасиеті ауызша эпикалық дәстүрдің белгілеріне толық сәйкес келетінін, атап айтқанда, эпикалық қайталаулар, ұқсас жерлер, тілдік-поэтикалық және көркемдік құралдардың (эпитет, теңеу, метафора, гипербола, параллелизм т.б.) ауызша сөйлеу дәстүрінен алынғанын ғылыми түрде дәйектеп, оғыз эпосы ауызша жырланған деген қорытындыға келеді. Алайда бұл эпостағы жырлардың барлығы да жеке-жеке ауызша орындалып келгенімен, олардың бәрінің жинақталып, циклдану процесі аяқталмай тұрғанда қағаз бетіне түсірілгенін, ол өзгешелік «Қорқыт ата кітабын» тұтастай алғанда сюжеттік-композициялық қайшылықтарынан байқалатынын түсіндіре келіп, жан-жақты саралап талдаған.

Ш. Ибраев оғыз жырының тұтастана бастауы бұдан да ертерек басталғанын, жырларды құрастырушы Қорқыт атымен топтастыра салған дегенге негіз жоқтығын, оның бейнесі барлық оғызнамалардың болмыс-бітімімен, эпостың сюжетімен тұтасып кеткенін, оның атын жырды жазып алу кезінде әдейі жапсырып, жамап-жасқап енгізілмегенін атап өтеді. Сондай-ақ зерттеуші «Қорқыт ата кітабындағы» жырлар жазылып алынған мезгілге дейін де, сәл кейінірек те көшпелі не жартылай көшпелі оғыздардың арасында молырақ сақталып келгені әрі оғыз эпосында көшпелі тіршіліктің ізі сайрап жатқаны, эпостың мұсылманшылықтың әсеріне де, жазба әдебиеттің ықпалына да ұшырамауының басты себебі осында болса керек деп топшылайды. Қорқыт туралы ауызша деректер мен фольклорлық шығармалардың әу баста мол болғандығын және олардың дені жазба мұрадан бұрын пайда болғандығын қаперге алар болсақ, Қорқыттың шыққан ортасын оғыздардың қазіргі ұрпақтары мекендеп жатқан Кіші Азия мен Кавказдан іздеуден гөрі Қазақстан мен Орта Азия жеріне қарай ойысатыны әрі тәңірлік дүниетаныммен байланысты сипатының артатыны сөзсіз, бұл орайда ауызша деректердің молдығы және территориялық ауқымының кеңдігі ғана емес, ең алдымен олардың көнелігі еріксіз ден қойдырады деп түйіндейді.

Осы ойының жалғасы ретінде ұжымдық монографияда Ш. Ибраевтың «Қазақ-оғыз эпостарындағы тегі бір желілер және олардың өзгеруі» атты еңбегі жарық көрді [2, б. 266-275]. Осы уақытқа дейінгі зерттеу еңбектерінде эпикалық шығармаларды салыстырғанда сюжет пен мотивтерді сыртқы мағыналық жақындықтарына қарай топтастыру орын алған да, ал оларды ішкі формалық жағынан да саралап анықтау жете ескерілмеген. Эпикалық шығармалардың ішкі құрылысын, типологиялық белгілерін ажыратуда мотивтің ролі ерекше. Ол сюжетті жасауға қатысады әрі поэтикалық формалар мен көркемдік бейнелеу құралдарын топтастыруда да негізгі міндеттерді атқарады. Осы айтылғандарды дәлелдеу үшін зерттеуші «Алпамыс»,

«Қобыланды» және «Қорқыт жырларында» кездесетін ұқсас мотивтерді талдау арқылы бір тұжырымға келеді. Мысалы, баласыз қартайған ата-аналардың қудалауға ұшырауының тарихи әлеуметтік себептері жырда айтылмайды. Ғалым мұның себептерін ерте дәуірдегі ырым, салттармен тікелей байланысты дейді [2, б. 271]. Эпостың кейінгі даму процесінде мотивтер жаңа сарындармен толықтырылып, тарихи әлеуметтік өзгешеліктері басқаша түсіндіріле бастаған. Сондай-ақ поэтикалық құралдар ежелгі ритуалдық, салттық мағыналарынан арылып, енді жырды әрлендіріп, айшықтауға бағытталған. Түркі тайпаларының бөлініп, түбі бір жыршы-жыраулық дәстүрдің дараланып дамуына лайық өзгерістер де эпоста өз ізін қалдырған. Оның нәтижесін тұрақты деген мотивтердің ішкі ерекшеліктерінен де көруге болатынын ғалым салыстыра, салғастыра отырып, тарихи даму тұрғысынан көрсетеді.

Сондай-ақ зерттеушінің эпостағы көркемдік бейнелеу құралдарын типологиялық талдау арқылы олардың жанрлық түзілісін анықтайтын «Художественно-определяющая система героического и романического эпоса тюркоязычных народов» атты еңбегі Мәскеуде ұжымдық монографияда жарық көрді [3].

Ғалымның «XVIII ғасыр мен XIX ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ фольклористикасы» атты зерттеуі [4, б. 16-90] халық ауыз әдебиетінің XVIII ғасыр мен XIX ғасырдың бірінші жартысы аралығында жиналу, жариялану, зерттелу тарихына арналған. Сол кезеңдегі фольклортанудың даму жолдарын қамтып көрсететін аналитикалық шолу жасап, көрнекті фольклортанушылардың өмірі мен қызметі төңірегінен ой қозғайды.

Кейбір үлгілері бұрын түрлі жинақтарда жарияланған басылымдар, архив және ел аузынан жиналған материалдар негізінде тұңғыш рет жүйеленіп, жарияланған Ш. Ибраевтің балалар фольклорына арналған «Ақ сандық, көк сандық» атты жинағында [5] балалар фольклорының жанрлық түрлерін жіктеп, бұрыннан келе жатқан санамақ, бесік жыры, төрт түлік жырлары, ойын өлеңдері, өтірік өлеңдер, тақпақтар сияқты терминдермен қатар, жаңадан қаламақ, сұрамақ, арнау-тілек өлеңдері, мазақтау деген терминдерді пайдаланған. Балалар фольклоры жанрлық құрамы жағынан сан-салалы, соған лайықты олардың атқаратын қызметі де түрліше екенін атап көрсетіп, зерттеу еңбектерінде, әдетте оларды шығу, орындау ерекшеліктеріне қарай үлкендердің балаларға арнап шығарған, бірақ балалардың репертуарында сақталған шығармалар және балалардың өздері таратқан өлең-жырлар деп екі салаға жіктеу қалыптасқанын дәйектеп талдаған [5, б. 6]. Ғалым балалар фольклорын саралап жіктегенде олардың ішінде кейбір жанрлардың үлкендерге де, балаларға да ортақ екендігі байқалатынын, олар: ертекертер, жұмбақтар, өтірік өлеңдер, төрт түлік жырлары екенін анықтап, балалар фольклорының тағы бір ерекшелігі – ұжымдық сипатының басым екендігін, фольклорлық шығармалардың көбін балалар жаттап алып, жиналған жерде кез-келгені жекелеп те, топталып та айта беретіні жайлы қарапайым да ұғынықты тілде талдап, түсіндіріп беріп, балалар поэзиясының көп қырлы әрі синкретті белгісінің бары жөнінде ой топшылап, ғылыми тұрғыдан талдайды.

Ғалымның «Эпос жанрының қалыптасу тарихы» атты зерттеу еңбегінде [6, б. 44-74] түркі-монғол халықтарының қаһармандық эпостарында көне эпостардың қалған белгілері түрлі дәрежеде және түрлі сипатта екендігі, әр халықтың өзінің тұрмыс-тіршілігіндегі өзгешеліктер, тарихи оқиғалар, әлеуметтік көзқарасындағы, дүние танымындағы айырмашылықтар эпикалық дәстүрдің дамуында айқын ізін қалдырғаны, қазақ эпосының да осындай жалпылық белгілерімен қоса, жалқылық, даралық сипатымен көрінетін тарихи мұра екендігі жөнінде ой өрбітіліп, өзіне дейінгі пікірлерді терең талдай келе өзіндік тың байламдар жасайды. Зерттеуде негізгі мәселелер былайша қарастырылған: көне эпостарға үлкен әлеуметтік мәселелер, таптық қайшылық, дін жолында күреске шығу сияқты мотивтер жат екенін, кейіпкерлердің іс-әрекеті, күресі отбасы үшін, болмаса өз руының мүддесі үшін, соның шеңберінде ғана суреттелетінін баяндай келіп, көне эпостың сюжеттік құрамының бірдей еместігі, әрі оларда мифтің, ертегінің, аңыз-әңгімелердің ролі де түрлі дәрежеде болатынын ескере отырып, бұған қоса архаикалық эпостың тақырыптық аясы да, идеялық бағыты да, образдар жүйесі де бір тұтас

еместігін, бір тобында қаһармандық дәріптелсе, енді бірінде аңшылық, мергендік жырланады, ал үшінші бір жырлар тұтастай мифологиялық сюжетке құрылатынын ғалым егжей-тегжейлі қарастырған. «Тұтастай алып қарағанда, қазақтың көне эпостарында мифтен гөрі ертегілік сарын басымдау көрінеді. Оның негізгі себебін ежелгі мифтердің этнографиялық негізі көмескі тартып, мифтік дәуірдің бұрынырақ артта қалуымен байланысты деп ойлаймыз» [6, б. 56] дей отырып, Ш. Ибраев оғыз тайпаларының құрамы қоныс аударған жерлеріндегі рулар мен тайпалар, Орта Азиядағы, кейінірек Әзербайжан мен Кіші Азиядағы отырықшы халықтармен араласып толықтырылып отырғанын ескертеді. «Оғыз» сөзі сонау IX-X ғасырлардың өзінде Арал төңірегіндегі бір одаққа кірген тайпалар мен рулардың жиынтық аты екенін, тарихи деректерге қарағанда, оғыздардың Оңтүстік Сібірден Орта Азияға қарай жылжыған кезінде де, кейінірек Еділ бойынан оңтүстікке қарай қоныс аударған тұсында да тұрақталған жерлері Сырдарияның төменгі ағысы мен Арал теңізінің маңы болғанын, осы жерде оғыздар ұзақ уақыт мекен еткенін, X ғ. қыпшақ тілдес тайпалардың күшейе түсуіне байланысты оғыздардың соңғы тобының Әмудария мен Каспий төңірегіне қарай көшсе де, тілі жақын бұл екі тайпалық одақтың ұзақ уақыт көршілес отырып, бір-бірімен тығыз шаруашылық, мәдени қарым-қатынаста болғандығы, оғыз тайпаларының Сыр бойы, Оңтүстік, Батыс Қазақстандағы қалдықтары кейін қазақ қауымын құруға қатынасып, оның құрамына енгені жайында нақты мысалдармен жан-жақты дәйектейді. Оғыздардың осы айтылған тарихы аңыз-әңгіме, эпостық жыр, шежіре түрінде бөлек-бөлек айтылып келген «Қорқыт ата кітабына» енген сюжеттердің жинақталып, батырлықты дәріптейтін бір тұтас жазба эпосқа айналуына қатысы бар екенін қарастырып, өткен дәуірдегі бабаларының тарихын ұмытпас үшін оның ұрпақтары ұқыптылықпен жазып алған, сөйтіп ескі жырлардың «кітапқа» айналуы оларды ұмытпау талабынан туған. Бұл пікірдің оғыздың қаһармандық эпосына да қатысы бар. Ресми тарихы әлі жазылмаған, бірақ XIV-XVI ғасырлардағы үлкен тарихи оқиғалардың бел ортасында жүрген оғыздарға ерлік жырларын енді жазбаша қуәландыру қажет болды. Ғалым мұнан артық ескі дәуірді толық сипаттайтын, көшпелі тайпалардың бұрынғы өмірін кеңінен көрсететін шығарма оғыз тайпалары үшін болған жоқ дейді [6, б. 61-62]. Зерттеуші қоғамның дамуына, тарихи шындықтың өзгеруіне байланысты ежелгі адамдардың дүниетанымында, көзқарасында үлкен өзгерістер болғанын айта келіп, бұрынғы жекелеген рулар мен тайпалар халық болып құрала бастағанын, бұл өзгерістер эпостық шығармаларға да жаңа талаптар қойғанын, олар елдің еркіндігі, халықтың мүддесі мен бірлігі үшін жүргізілген күресті бейнелеуге тиіс болғанын бөліп көрсетеді.

Ш. Ибраевтың зерттеу еңбектерінің ішінде шоқтығы биік, ерекше құнды, эпостық шығармаларды, оның ішінде батырлық жырларды зерттеуде осы уақытқа дейін қарастырылмай, айтылмай келген мәселелерді қозғайтын, жаңаша көзқарас, тың пайыммен тұжырымдалған келесі еңбегі – «Эпос әлемі» атты монографиясы [7]. Мұнда алғаш рет уақыт пен кеңістік, дәуір мен дәстүр, тарихи шындық пен оның көркемдік шешімі, сюжет пен бейнелеу тәсілдері сияқты поэтиканың мәселелері тұтас та жүйелі құбылыс ретінде арнайы қарастырылады. Еңбек бір-бірімен сабақтаса байланысқан, іштей өзді-өзін толықтырып тұратын сегіз тараудан тұрады:

1. Батырлық жырлардың тарихнамасы.
2. Қазақ эпосының поэтикасы мен типологиясының мәселелері.
3. Байырғы эпос пен қаһармандық жырлар.
4. Батырлық жырлардағы уақыт.
5. Эпикалық кеңістік.
6. Эпикалық дәуір.
7. Эпикалық уақыт дәстүрі.
8. Эпос сюжеті мен көркемдік тәсілдері.

Монографияның алғашқы тарауында қазақ эпосының жиналу, зерттелу тарихына жалпылама сипаттама беріп, қысқаша шолу жасаған, қазақ эпосын жанрлық түрлерге жіктеу мәселелеріне арнайы тоқталып, таратып айтқан. Екінші тарауда типология және поэтика

туралы ой-пікірлердің қазақ эпостану ғылымындағы хал-жағдайы кең сөз болған. Мұнда диахрондық пен синхрондық, тарихи типология мен құрылымдық типологияның маңызды қызметіне сараптама жасалған. Ш. Ибраев фольклор шығармасын тарихи поэтиканың мәніне қарай: поэтикалық тіл (көркем сөз, өлең өрнегі, стиль) және жанр поэтикасы (көркем уақыт пен кеңістік, сюжет пен мотив, композиция, көркем образ) деп екі деңгейге бөліп қарастырып, эпостық жырларды зерттеуді жүйелі талдау әдісімен ұштастыру керектігін нақты тұжырымдайды. Үшінші тарауда мифтің, ертегінің және көне эпостың ерте заманғы мезгілінің орнына енді батырлық жырлардың рулар аясындағы уақыты мен рулар бірлестігінің дәуірі түп негіз боп алынады. Тарихи өзгеріске байланысты жанрдың түрленуі алдымен уақытты белгілеумен ерекшеленсе, бұл қаһармандық эпос жанрының оқиға мерзіміне ғана емес, түр-пішініне де қатысты болған. Мезгіл мен мекені нақтыланған қаһарман бейнесі тарихи өлшемдер аясында сомдалып, атам заманда туған кейбір жырлардың мерзімі де тарихи қаһармандық дәуірге көшірілген, мифтік және ертегілік уақыт қаһармандық уақытпен алмастырылған. Осы мәселелер жүйелі түрде, рет-ретімен шешіп талданған.

Төртінші тарауда тарихи уақыт талабы мен қаһармандық эпос дәстүрі бір-біріне сай болған замандарда батыр тұлғасы, оның атқарған ісі, соғысқан жауы, мақсат-мүддесі дәуір рухына лайықты болған. Мұнда, алдымен жырлаушы (орындаушы) уақытының мағыналық сыйымдылығы мен өлшемдері бірнеше қабаттардан тұрады екен. Жырлаушы уақытының батырлар мерзімінен бірде алыстап, бірде оған жақындап, ал кейде оқиғаның болған мезгілімен бірдейлесіп, іс-әрекетті дәл қазір болып жатқандай тірілетін қасиеті бары байқалды, себебі мұның сыры жырлаушы уақытының әр түрлі қалпына, дербес күйде тұрғандығына және сюжеттік уақыт, эпикалық дәуір өзгешелігімен сабақтас жүргізілетініне байланысты болған. Жыр соңында жырлаушы уақыты сюжеттік уақыттан қайта оқшауланады. Жырлаушының арадағы уақыт алшақтығын еске салуы батырдың мақсатына жетіп, бақытты ғұмыр кешкенін ескертумен байланысты. Жырлаушы батырдың сүйегі жатқан жерді, басына қойылған белгіні айтып, оның ұрпақтарының шежіресін тарату арқылы тыңдаушылар мерзімімен жалғасып жатқандығы жайлы жан-жақты, терең зерттеп дәйектеп, нақты түсінік берген.

Бесінші тарауда кеңістік ұғымдары мен өлшемдері батырлық жырдағы уақыт түрлерімен, қаһарман әрекетімен бірге қарастырылады. Кеңістік ұғымдары жинақталып, эпикалық дәуірдің тұрақты мінездемесіне айналғанын, батырдың мекен-тұрағы мен жау елінің типік белгілері, қала мен дала, көшпелі және отырықшы шаруашылық эпикалық дәстүрге сәйкес жинақталып, бір-біріне қарама-қарсы қойылғанын, уақыт жылдамдағанда кеңістік жиі өзгередінін, сөйтіп кеңістік бейнесі де жинақталғанын, кеңістік бедерінің алуан түрлі болып келуі, әрі көлемінің өте үлкен болуы, оның тарихи-табиғи ортадан алынатыны, бірақ ол эпоста ситуациялы мәнге ие болып, көркемдіктің заңдылықтарына икемделетіні сияқты мәселелер автордың өз көзқарасы тұрғысынан жаңаша даму деңгейінде шешіп талданады. Алтыншы тарауда қазақтың батырлық жырларынан екі түрлі эпикалық дәуірді: ноғайлы және жеке рулар аясындағы дәуірлерін байқауға болады. Тұтастанудың қай түрі болса да эпикалық дәуірді аттап кете алмайтындығы, эпикалық дәуір ортақ болмайынша тұтастықтың жоқтығы, эпикалық дәуірдің ауқымы тұтастанудың қай түрінен болса да қомақты екені, тұтастанудың жолдары эпостың ішкі құрылымынан, оқиғалардың орналасу тәртібінен, қаһарманның ортақтығынан келіп шықса, эпикалық дәуір мерзімдік ұғымдардан туындайтыны, бір ұлттың эпикалық мұрасында бірнеше эпикалық дәуір бола беретіні қарастырылған. Сондай-ақ қазақтың қаһармандық жырындағы эпикалық дәуірдің өз ішіндегі уақыт жүрісін, мезгілдің ауысуын көрсететін негізгі өлшем өмірбаяндық және генеалогиялық тізбектеме екенін айқындап, нақты деректермен түйіндеп берген.

Жетінші тарауда дәстүр және уақыт, эпикалық дәуір – қаһармандық дәуір, батырлар типі қарастырылған. Эпикалық дәуірдің тарихи шындыққа жақын келетін, кейде одан алшақтайтын тұстары бар екенін, ноғайлы дәуірі деген ұғымның қазақтың эпикалық дәуірінде шартты мәнге ие екенін, ноғайлы дәуірінің тарихтағы болмыс-бітімі мен эпостағы бейнесі тепе-тең емес,

бірі реалды шындық та, екіншісі оның көркем бейнесі екенін, көп жырға ортақ эпикалық дәуір айрықша сипаты бар оқиғалар мен кейіпкерлерді биік идеал дәрежесінде теңестіретінін, сөйтіп жалқы ұғымдардан жалпы ұғым тудыратынын, ноғайлы заманында халықтың шалқып тұрмағаны, жоқшылықтың да болғаны тарихи шындық, ел жағдайының біркелкі болмағаны анық. Эпос осыны айта отырып, жағдайды батырлар арқылы түзетуге күш салғанын баяндай отырып, бұл айрықша эпикалық дәуір іс жүзінде халыққа шынайы берілген батырлар дәуірі екенін, көшпелі қоғамның ішкі талас-тартысын жырлау қаһармандық эпостың басты шарты нысанасы болмағанмен, әлеуметтік теңсіздік негізінде туған қайшылықтар жырда кездеседі, әрі оның батыр тағдыры үшін арқалайтын жүгі барлығын, батырлық эпоста идеализацияланған, барлық жағынан жетілдірілген кейіпкер батырдың өз басы екенін, батырдың батырлығы ел тағдырына қатысты маңызды оқиғамен өлшенетінін, өз ісін әлеуметтік биік мақсатпен ұштастырған қаһарман тұлға ғана эпикалық жырдың өзегі, қаһармандық дәуірдің төл перзентіне айналатынын айта келіп, Ш. Ибраев «Асылында, батыр бейнесінің шығу төркіні фольклордағы ілкі ата немесе мәдени қаһарманнан тарайды.

Себебі әлеуметтік топтар қоғамда анық жіктелмей тұрған кездің өзінде оның тұлғасы мифте кең тараған еді. Кейін бұл бейне сюжеттік құрылысы жағынан қаһармандық эпоспен тектес, соның бастау көзі саналатын батырлық ертегі мен көне эпосқа да ауысқаны даусыз. Әрине, мезгілдің, мифтік сананың өзгеруіне қарай, әрі жанрлардың жіктелуі мен қалыптасу ерекшелігіне байланысты мәдени қаһарман бейнесі де таралып, өңделіп отырды» деп ой-пікірін тұжырымдай келіп [7, б. 226], «батыр тұлғасының мәдени қаһарманның тәңірілік жаратылысына, яғни мифтік құдайларға жақындығы бар. Екі жанрда да кейіпкер бейнесінің әлеуметтік дәйектемелері, ел (ру, тайпа) өмірінде атқаратын қызметі тектес» деп [7, б. 231], батыр тұлғасының тағы бір ерекшелігін көрсетіп, батырлардың келесі аңшы, мерген, батыр би (шешен) сияқты типтерін егжей-тегжейлі талдай келіп, тұтастай алғанда, батырдың өз басы сегіз қырлы, бір сырлы, яғни синкретті тұлға екенін зерделі пікірлерімен түйіндейді.

Сегізінші тарауда эпос поэтикасының келесі бір айрықша түрлері сюжет пен мотивке байланысты мәселелер қарастырылды. Мұндағы сюжеттік инвариант шығармадағы тұрақты қайталанатын мотивтерді ажыратудың тәсілі екенін, шығарма сюжетіндегі мағыналас мотивтердің қызметін айқындауға мүмкіндік беретінін, шығармадағы мотивтердің орын тәртібі мен мән-маңызына қарай бейнелі сөздердің сыр-сипаты әртүрлі болатынын, теңеу, ұлғайту мен әсірелеу, ауыстыру, астарлау, алмастыру сияқты бейнелеуіш құралдарының мотивтің қандай түрлерінде молырақ ұшырасатыны жайында проблемалар жан-жақты сипатталып, ғылыми талданған, тың ой-тұжырымдармен дәйектелген. Жалпы Ш. Ибраевтың «Эпос әлемі» атты еңбегі бүгінгі күн тұрғысынан қорытылған авторлық соны пікірлерімен, жинақталған түйіндеулерімен, ұсыныс-пікірлерімен бағалы туынды болып шыққан.

Ғалым эпос жанрын зерттеуде тұңғыш рет функционалдық аналитикалық тәсілді қолданады. Эпостың көркемдік бейнелеу құралдары қызметі және сандық көрсеткіштері бойынша нақтылы салыстырылу арқылы жанрлық түрлерге топтастырылды. Бұл еңбегі Мәскеудегі Әлем әдебиеті институтының ұжымдық монографиясында жарық көрді [8].

Ш. Ибраевтың «Қазақ фольклорының тарихилығы» атты ұжымдық монографияда [9, б. 274-296] жарияланған «Эпос мотивтерінің жіктелу жүйесі» деген зерттеуі де ғылыми жаңалығымен ерекшеленді. Еңбекте эпикалық жанрдағы сюжет пен мотивтің ұқсастықтары мен айырмашылықтарының заңдылықтары қарастырылады, фольклорлық шығармалардағы көркемдік бейнелеу құралдарының қызметі эпостық мотивтердің түрлерімен байланысты екені дәлелденеді. Зерттеуінде эпостық жырлар сюжеттері мен мотивтерінің белгілеріне қарай жіктелуі тарихилыққа апаратын жағдайының төрт түрлі себебін айқындап берген. Қазақтың батырлар жырында мотив-ситуация, мотив-сөз, мотив-эпизод, мотив-сипаттама, мотив-мінездеме сияқты түрлерінің қай-қайсысы болса да, өзіндік дара сипатымен көрінетінін, оларға лайықты көркемдік бейнелеу құралдарының қолданылу сипаты түрліше болып келетінін

анықтап, олар нақтылы эпикалық оқиғалардың сюжеттегі орын тәртібіне, атқаратын қызметіне лайықты реттеліп, шығарманың идеялық-тақырыптық маңызын ашуға көмектесетінін жан-жақты талдап, мысалдармен тиянақты түрде тұжырымдап, ғылыми түрде жүйелеп, негіздеп берген.

1997 жылы Ш. Ибраевтың «Поэтика огузского героического эпоса» атты зерделі ой, терең таным арқылы салмақты, салиқалы пікірімен тұжырымдалып жазылған, үш тараудан тұратын монографиясы жарыққа шықты [10]. Зерттеуші соңғы уақытта ғалымдардың ортағасырлық «Қорқыт ата кітабының» мәселелеріне қаншалықты қызығушылықтары артқанымен оның поэтикалық болмысын, көркемдік құралдар мен тілдік-поэтикалық қызметін, генетикалық негіздерін және түркі халықтарының эпикалық шығармашылығында одан әрі дамығаны жайындағы зерттеу жұмысы әлі кемшін екенін, бұл қазіргі фольклортанудың алдында тұрған өзекті мәселелердің бірі екенін ескертеді. Мұнда «Қорқыт ата кітабының» поэтикасын зерттеу мәселесінің аса қажетті болу себебі ғасырлар бойы ауызша дамыған эпостық шығарманың орындалуы мен мәтіннің импровизациясында өзіне ғана тән ерекшелігі болуында, ауызша орындалу стилінің техникасын айқындауында. Сондай-ақ, «Қорқыт ата кітабының» поэтикасын зерттеуде эпостың сюжеттік-композициялық біртұтастылығы ерекше мәнге ие екенін дәлелдей отырып, салыстырмалы талдаулар жасау үшін ғалым алтайдың, қазақтың, өзбектің кейбір батырлық жырларын пайдаланған. Еңбекте оғыздың батырлық эпосында қолданылған негізгі поэтикалық құралдарының (эпитет, теңеу, метафора) кей қырлары жан-жақты талданып, зерттелген. Ш. Ибраев «Поэтикалық бөлшектердің типологиясын жүйелі түрде тұтас зерттегенде ғана біз эпостағы күрделі байланыстардың себептерін, олардың кейінгі даму барысындағы өзгешеліктерін дұрыс, әрі толығымен белгілей аламыз. Анығырақ айтқанда, эпостың басқа фольклорлық шығармалармен ұқсайтын, не ұқсамайтын жақтарын текстің әр түрлі көркемдік деңгейінде (жанрлық, сюжеттік, мотивтік, поэтикалық-тілдік, құралдық т.б. деңгейлерде) жүйелі, тұтас қарастырмайынша дйттеген мақсатқа жете алмаймыз» [10] деп айқындап көрсетеді. Жұмысты жазу барысында ғалым шығарманың ішкі формалық жағынан, жанрлық құрамы, айтылу типі, үлкенді-кішілі айырмашылығы, оның себептері, мәтіннің ішіндегі орны, нақтылы ажыратып тұрған қызметі т.б. түр ерекшеліктерін саралап анықтауға тырысып, зерттеуін сол бағытта жүргізген.

Ғалымның көптеген еңбектері түрік дүниесіне, әлем түркологтарына кеңінен танымал. Оның 20-дан астам ғылыми зерттеу мақалалары мен «Эпос поэтикасы» атты еңбегі Түркияда жарияланды [11].

Ш.Ибраевтың келесі сүбелі зерттеуінің бірі – «Қорқыт және шаманизм» [12, б. 573-618]. Ғалым Қорқыт тұлғасының ерекшелігін ашу үшін тақырып аясында қарастырған мәселелердің (күдіретті күшке құрмет, тәңірлік діннің қоғамдағы басты өкілі шаман типі, түрік халықтарының өткен-кеткен тарихындағы Қорқыт тұлғасының мәні, бақсының сан-қырлы болмысы, бақсылардың құс культімен байланыстылығы) мәнін жеке-жеке талдап, бақсылық киенің қону, даму сатыларын ғылыми тұрғыдан сараптама жасай отырып, шешіп талдаған. Билік жүргізуші күдіретті күшке құрбандық шалып, түрлі ғұрыптарды атқарып, ойлаған ойың мен істеген ісінді соған ыңғайлап реттеу, сол құдайларды ұмыт қалдырмау, ерекше қасиеттеп құрметтеудің кепілі екенін, олай болмаған күнде құдайдың да, ие мен киенің де адамға керегі шамалы екенін көрсете отырып, тәңірлік діннің өкілі Қорқыт – сегіз қырлы, бір сырлы: ол – бақсы, болашақты болжайтын сәуегей, көріпкел әулие, асқан күйші, емші, жырау, ру мен тайпа кеңесшісі, дана қарт, барлық қиыншылыққа қарсы тұра білген ержүрек адам, ханның кеңесшісі, елші, уәзір, сарай маңындағы беделді қызметкер, ислам дінінің жақтаушысы сияқты қасиеттері мен жан-жақты тұлғаның есіміне ата, деде, пір, баба деген эпитеттер тіркесіп жүретіні жүйеленіп жіктелген. Қорқыттың тарихи ортасын исламға дейінгі қалың оғыз бен қыпшақтардың арасынан іздеу қажеттігін, оғыздардың ежелгі мекені Қазақстан мен Орта Азияда Қорқыт – бақсылардың пірі, алғашқы бақсы ретінде айтылатынын баяндап, Қорқыт тәңірлік дүниетанымның ең негізгі тұтқасы өмір мен өлім арасындағы үйлесімділіктің

жаршысына айналғанын, бар болмысымен, жанқиярлықпен осы ұғымды мәңгі орнықтыруға әрекеттенгенін, бақсы атаулыға ең үлкен пір болу Қорқытты да айрықша рухтар дәрежесіне көтергенін, бақсылардың құс культімен байланыстылығын [10, б. 582-583] байсалды ой-тұжырымдар келтіре отырып, дәлелдейді, деректерді терең пайымдап, ашып айқындайды. Өзіне дейінгі ғалымдардың еңбектеріне мән беріліп, тұтас тексерілуі зерттеушінің ғылыми еңбегінің салмағын айқындайды.

2002 жылы Ш. Ибраевтың басшылығымен алғаш рет «Қазақтың мифтік әңгімелері» жарық көрді [13]. Орта Азия мен Қазақстан халықтарының тарихында мифтік әңгімелер осы уақытқа дейін жинақталып, жеке кітап болып шыққан емес. Жинақтағы қазақтың мифтік әңгімелері – ұзақ жылдардың жемісі. Ел аузынан, сирек кездесетін басылымдардан көптеген зерттеушілер әр жылдары жинаған дүниелер тұңғыш рет топтастырылып берілген. Жинақта рухани мұрамыздың ең алғашқы бастау көзі мифтердің космогониялық, антропогониялық, этиологиялық, эсхатологиялық түрлері жайында ой-пікірлер дәйектеледі.

«Көне эпос» атты зерттеуінде [14] ғалым көне эпосты жан-жақты, тыңғылықты зерттей келіп, ой-пікірін түйіндеп, мифтік, ертегілік, аңыздық оқиғаларға құрылған көне эпосқа тән ортақ белгілерді айқындап, бөліп көрсетеді: мұндай шығармаларда қиял-ғажайыптық оқиға күрделі орын алады; көне эпоста дүниенің жаратылуы туралы мифтік ұғымдар көрініс тапқан; анаеркі дәуірінің ыдырап, атаеркі салты орныға бастаған сипаттарын танытатын оқиғалардың кездесуі; қазақтың көне эпосында ертедегі аңшылық өмірдің суреттері неғұрлым кеңірек сақталған; адамдардың сиқырлы күштерге сенуі, жан-жануар, өсімдік дүниесінің жан, иесі бар деп есептелуі эпикалық шығармаларда із қалдырған; адамның табиғат күштеріне тәуелді кездерінің айқын өрнектері бар: баласыздық тақсиреті, әулиелер аралап, мінажат етіп жүріп, перзентті болуы, түс көру, аян беру, қаһарманның ғажайып тууы; қаһарманның жедел есеюі, жүйрік ат таңдап мінуі, қауіпті алыс сапарларға аттануы, қас күштермен кездесуі, батырлық үйленуі – көне эпоста кең таралған құбылыс [14, б. 288-289].

Ш. Ибраевтың С. Бахадырова, Б. Рахымовпен бірлесіп дайындаған «Түркі халықтарының фольклоры» атты жинағында [15] тұңғыш рет отызға жуық туысқан халықтардың ауызша сөз өнерінің үлгілері тұтастай жинақталып, ғылыми сипаттамасы берілген. Этникалық мәдениет аясында қарастырылатын фольклорлық шығармалардан елдің салт-дәстүрі, дүниетанымы, наным-сенімі, дәстүрлі көркемдік танымы кеңінен көрініс береді. Ғалымның «Бастау» [16], «Жаназық» [17], «От фольклористики до тюркологии» [18] атты ғылыми-зерттеу еңбектерінде қазақ фольклорының тарихы, дүниетанымы, салт-дәстүрі, әдет-ғұрпы жинақталған рухани бай қазынасының жанрлық сипаттамасы, құрылымдық бітімі, тақырыптық аясы, көркемдік қыры бүгінгі фольклортану ғылымындағы жетістіктер арқылы қарастырылған және қазіргі кездегі тюркологияның өзекті мәселелері туралы сөз болады.

2014 жылы Ш. Ибраевтың басшылығымен алғаш рет «Түркі халықтарының хикаялары» атты ғылыми зерттеу жинағы [19] жарыққа шықты. Еңбекте түркі халықтарының (9 елдің) фольклорлық аңыздық прозасының бір саласы хикая жанрының таңдаулы үлгілері тұңғыш рет жинақ ретінде ұсынылды. Кітапқа түркі халықтарының хикаялары бірнеше нұсқаларымен және түпнұсқаға жақын ерекшеліктерімен қоса енгізілді. Зерттеуі кенде қалған «хикая» жанрының ерекшелігін ашуда, оның даму үдерісін, халықтың дүниетанымындағы ролі мен орнын анықтау бағытында жұмыс жүргізілген.

Зерттеушінің жалпы редакторлығымен жарияланған «Түркология. Дүниежүзі түркологиясының тарихы» атты ұжымдық монографияда [20] он бір елдің түркология тарихының мәселелері қарастырылған.

Ғалымның ұлы ақын Абайдың 175 жылдық мерейтойына арнап 2020 жылы теориялық әдістемелік негізде жаңа қырынан жазылған «Абай феномені» атты монографиялық зерттеу еңбегі жарық көрді [19]. Зерттеуші Абай шығармаларын әлемдік әдебиеттанудың, антропологияның, психологияның жеткен жетістіктерінің межесінде саралап, бөліп көрсетеді.

Сондай-ақ Абайдың ақындық тұлғасы, шығармашылығы әдебиеттану ғылымының қазіргі заманғы жетістіктері мен концептуалдық нәтижелері тұрғысынан талданады.

Сонымен бірге ғалымның жоғарыда аталған еңбектерінен бөлек 200-ге жуық ғылыми зерттеу мақалалары ұжымдық жинақтарда, баспасөз беттерінде жарияланды.

Қазақтың эпостану ғылымын кәсіби биікке көтерген ғалым Ш.Ибраевтің батырлық жырлардың жанрлық, поэтикалық, типологиялық белгілерін ғылыми айқындап берген іргелі еңбектері әлі де тәуелсіз Қазақстанның рухани қажеттілігін өтеп, ұлттық сана мен рухты көтеру міндеттерін атқаруға қызмет ете береді.

Әдебиет

1. Ибраев Ш. Художественно-изобразительные средства «Китаби дедем Коркут» (в сравнительном изучении с эпосом тюркоязычных народов). – Москва, 1979. – 35 с.
2. Ибраев Ш. Қазақ-оғыз эпостарындағы тегі бір желілер және олардың өзгеруі // Қазақ фольклорының типологиясы. – Алматы: Ғылым, 1981. – 308 б.
3. Ибраев Ш. Художественно-определяющая система героического и романического эпоса тюркоязычных народов // Типология и взаимосвязи фольклора народов СССР. – М.: Наука, 1980. – 343 с.
4. Ибраев Ш. XVIII ғасыр мен XIX ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ фольклористикасы // Қазақ фольклористикасының тарихы (революцияға дейінгі кезең). – Алматы: Ғылым, 1988. – Б. 16-46
5. Ақ сандық, көк сандық: Балалар фольклоры (бесік жырлары, тақпақтар, жаңылтпаштар мен жұмбақтар, ойын өлеңдері мен ойындар, ертегілер) / Құрастырып, алғы сөзін жазған Ш. Ибраев. – Алматы: Жазушы, 1988. – 256 б.
6. Ибраев Ш. Эпос жанрының қалыптасу тарихы // Фольклор шындығы. – Алматы: Ғылым, 1990. – 264 б.
7. Ибраев Ш. Эпос әлемі. Қазақтың батырлық жырларының поэтикасы. Монография. – Алматы: Ғылым, 1993. – 296 б.
8. Ибраев Ш. Аналитические исследования художественных средств тюркского эпоса // Фольклор. Поэтика и типология. – М.: Наука, 1980. – С. 180-194.
9. Ибраев Ш. Эпос мотивтерінің жіктелу жүйесі // Қазақ фольклорының тарихылығы. – Алматы: Ғылым, 1993. – 328 б.
10. Ибраев Ш. Поэтика огузского героического эпоса. Монография. – Алматы: Ғылым, 1997. – 128 с.
11. Ибраев Ш. Эпос поэтикасы. – Анкара, 1998. – 320 с.
12. Ибраев Ш. Қорқыт және шаманизм // «Қорқыт Ата» энциклопедиялық жинақ. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1999. – Б. 14-169.
13. Қазақтың мифтік әңгімелері. Ибраев Ш. (алғы сөз), томды құрастырып, ғылыми түсініктерін жазғандар: Ибраев Ш., Әуесбаева П.Т. – Алматы: Ғылым, 2002. – 320 б.
14. Ибраев Ш. Көне эпос // Қазақ әдебиетінің тарихы. Он томдық. 1-том. – Алматы: ҚазАқпарат, 2008. – Б. 270-290.
15. Түркі халықтарының фольклоры. Ибраев Ш., Бахадырова С., Рахымов Б. – Көкшетау, 2009. – 432 б.
16. Ибраев Ш. Бастау. Қазақ халқының фольклоры туралы зерттеулер. – Алматы: Баспалар үйі, 2009. – 160 б.
17. Ибраев Ш. Жаназық. Қазақ руханияты және түркология мәселелері. – Көкшетау: КМУ баспаханасы, 2010. – 225 б.
18. Ибраев Ш.И. От фольклористики до тюркологии. Научное издание. – Кокшетау: Изд.КГУ им. Ш.Ш. Уалиханова, 2010. – 224 с.
19. Түркі халықтарының хикаялары. Құрастырып, ғылыми түсініктемелерін жазғандар: Ибраев Ш., Ахметбекова А.К., Әуесбаева П.Т. – Алматы: ИП «Сагаутдинова», 2014. – 415 б.
20. Түркология. Дүниежүзі түркологиясының тарихы. Ұжымдық монография. Жалпы ред. басқарғандар: Ш. Ибраев, Қ.Н. Келімбетов. – Алматы: Раритет, 2016. – 456 б.
21. Ибраев Ш. Абай феномені. Монографиялық зерттеу. – Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2020. – 186 б.

Reference

1. Ibraev Sh. Hudozhestvenno-izobrazitel'nye sredstva «Kitabi dedem Korkut» (v sravnitel'nom izuchenii s eposom tyurkoyazychnyh narodov [Artistic and visual means “Kitabi dedem Korkut” (in a comparative study with the epic of the turkic-speaking peoples)]. Moscow, 1979. 35 p. [in Russian].
2. Ibraev Sh. Qazaq-ogyz epostaryndagy tegi bir zheliler zhane olardyn ozgerui [The same lines of origin in the Kazakh-Oghuz epics and their transformation]. In: Qazaq fol'klorynyn tipologiyasy [Typology of kazakh folklore]. Almaty, Gylym, 1981. 308 p. [in Kazakh].
3. Ibraev Sh. Hudozhestvenno-opredelitel'naya sistema geroicheskogo i romanicheskogo eposa tyurkoyazychnyh narodov [Art-definitive system of the heroic and romantic epics of the Turkic peoples]. In: Tipologiya i vzaimosvyazi folkloro narodov SSSR [Typology and the relationship of folklore of the peoples of the USSR]. Moscow, Nauka, 1980. 343 p. [in Russian].
4. Ibraev Sh. XVIII gasyr men XIX gasyrdyn birinshi zhartyndagy qazaq fol'kloristikasy [Kazakh folklore of the XVIII century and the first half of the XIX century // history of Kazakh folklore (pre-revolutionary period)]. In: Qazaq fol'kloristikasynyn tarihy (revolyuciyaga dejingi kezen). Almaty, Gylym, 1988. P. 16-46. [in Kazakh].
5. Aq sandyq, kok sandyq: Balalar fol'klory (besik zhyrlary, taqpaqtar, zhanyltpashtar men zhumbaqtar, ojyn olenderi men ojyndar, ertegiler). Qurastyryp, algy sozin zhazgan Sh. Ybyraev [Ak sandyk, kok sandyk: children's folklore (lullabies, poems, riddles, game poems and games, fairy tales). Composed and preface by Sh. Ibraev]. Almaty, Zhazushy, 1988. 256 p. [in Kazakh].
6. Ibraev Sh. Epos zhanrynyn qalyptasu tarihy [History of the formation of the epic genre]. In: Fol'klor shyndygy [Folklore reality]. Almaty, Gylym, 1990. 264 p. [in Kazakh].
7. Ibraev Sh. Epos alemi. Qazaqtyn batyrlыq zhyrlarynyn poetikasy. Monografiya [Epic world. Poetics of Kazakh heroic poems. Monography]. Almaty, Gylym, 1993. 296 p. [in Kazakh].
8. Ibraev Sh. Analiticheskiye issledovaniya khudozhestvennyh sredstv tyurkskogo eposa [Analytical research of artistic means of the Turkic epic]. In: Fol'klor. Poetika i tipologiya [Folklore. Poetics and typology]. Moscow, Nauka, 1980. P. 180-194. [in Russian].
9. Ibraev Sh. Epos motivterinin zhikteli zhujesi [Classification system of epic motifs]. In: Qazaq fol'klorynyn tarihiygy [Historicity of Kazakh folklore]. Almaty, Gylym, 1993. 328 p. [in Kazakh].
10. Ibraev Sh. Poetika oguzskogo geroicheskogo eposa. Monografiya [Poetics of the Oghuz heroic epic. Monography]. Almaty, Gylym, 1997. 128 p. [in Russian].
11. Ibraev Sh. Epos poetikasy [Epic poetics]. Ankara, 1998. 320 p. [in Kazakh].
12. Ibraev Sh. Qorqyt zhane shamanizm [Korkyt and shamanism]. In: Qorqyt Ata enciklopediyalyq zhinaq [“Korkyt Ata” encyclopedic collection]. Almaty, Qazaq enciklopediyasy, 1999. P. 14-169. [in Kazakh].
13. Qazaqtyn miftik angimeleri. Ibraev Sh.I (algy soz), tomды qurastyryp, gylymi tusinikterin zhazgandar: Ybyraev Sh., Әуесбаева P.T. [Kazakh mythical stories. Sh. Ibraev (preface), compiling the volume and writing scientific explanations: Sh. Ibraev, P.T. Auyesbaeva]. (Gylym, Almaty, 2002, 320 p.). [in Kazakh].
14. Ibraev Sh. Kone epos [Ancient epic]. In: Qazaq adabietinin tarihy. On tomdyq. 1-tom [History of Kazakh literature. Ten volumes. Volume 1.]. Almaty, Qazaqparat, 2008. P. 270-290. [in Kazakh].
15. Turki halyqtarynyn fol'klory. Ibraev Sh., Bahadyrova S., Rahymov B. [Folklore of the Turkic peoples]. (Kokshetau, 2009, 432 p.). [in Kazakh].
16. Ibraev Sh. Bastau. Qazaq halqynyn fol'klory turaly zertteuler [Starting. Research on the folklore of the Kazakh people.]. Almaty, Baspalar uji, 2009. 160 p. [in Kazakh].
17. Ibraev Sh. Zhanazyq. Qazaq ruhaniyaty zhane turkologiya maseleleri [Problems of kazakh spirituality and turkology]. Kokshetau, KMU baspanhasy, 2010. 225 p. [in Kazakh].
18. Ibraev Sh. Ot fol'kloristiki do tyurkologii. Nauchnoe izdanie [From folklore studies to Turkology. Scientific publication.]. Kokshetau, Izd.KGU im. Sh.Sh. Ualihanova, 2010. 224 p. [in Russian].
19. Turki halyqtarynyn hikayalary. Qurastyryp, gylymi tusiniktemelerin zhazgandar: Ibraev Sh., Ahmetbekova A.K., Auesbaeva P.T. [Stories of the Turkic peoples. Who compiled and wrote scientific explanations: Sh.I. Ibraev, A.K. Ahmetbekova, P.T. Auesbaeva]. (IP «Sagautdinova», Almaty, 2014, 415 p.). [in Kazakh].

20. Turkologiya. Duniezhuzi turkologiyasynyn tarihy. Uzhyndyq monografiya [Turkology. History of world turkology]. Zhalpy red.basqargandar: Sh.I. Ybyraev, Q.N. Kelimbetov [Collective monograph. General ed.management: Sh.I. Ibraev, K.N. Kelimbetov]. (Raritet, Almaty, 2016, 456 p.). [in Kazakh].

21. Ibraev Sh. Abaj fenomeni. Monografiyalyq zertteu [The phenomenon of Abay. Monographic research]. Nur-Sultan, L.N. Gumilev atyndagy EEU, 2020. 186 p. [in Kazakh].

P. Auyesbayeva

*M.O. Auezov Institute of Literature and Art, Almaty, The Republic of Kazakhstan
(E-mail: ksaryarka@inbox.ru)*

Scientist of Extensive Knowledge

On the 70th anniversary of the famous folklorist, literary critic, turkologist and educator –
Ibraev Shakimashrip

П. Ауесбаева

*Институт литературы и искусства им. М.О. Ауезова, Алматы, Республика Казахстан
(E-mail: ksaryarka@inbox.ru)*

Ученый обширных познаний

К 70-летию со дня рождения известного фольклориста, литературоведа, тюрколога, педагога
Ибраева Шакимаширипа

Автор туралы мәлімет:

Пакизат Әуесбаева, филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты, Құрманғазы к-сі, 29, Алматы, Қазақстан Республикасы.

Information about author:

Pakizat Auyesbayeva, Candidate of Philology Sciences, M.O. Auezov Institute of Literature and Art, Kurmangazy Str., 29, Almaty, Republic of Kazakhstan.

Сведения об авторе:

Пакизат Ауесбаева, кандидат филологических наук, Институт литературы и искусства им. М.О. Ауэзова, ул. Курмангазы, 29, Алматы, Республика Казахстан.